

UNIKÁTNÍ NÁLEZ SILICITOVÉ SEKERY Z HLUKU¹

Antonín Přichystal, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity, Brno
Lubomír Šebela, Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i.
Kamil Dufka, Hluk

Při záchranném archeologickém výzkumu v roce 1990 objevil K. Dufka (tehdy student gymnázia) na sídlišti s lineární keramikou silicitovou sekera.

Úvodem

Archeologický ústav AV ČR Brno v. v. i. (dále jen ArÚ AV ČR Brno) je v současné době řešitelem grantového projektu *Pozdní eneolit na Moravě v kontextu pravěkého vývoje střední Evropy* (odpovědný pracovník L. Šebela). V jeho první etapě je věnována pozornost silicitovým sekerám na Moravě a v přilehlé části Horního Slezska. Za tímto účelem se vytváří katalog všech dostupných nálezů. Při shromažďování pramenné základny byl L. Šebela upozorněn amatérským vlastivědným pracovníkem Liborem Ježkem z Dolního Němčí na 3 silicitové sekery, jež v průběhu letošních letních prázdnin byly vystaveny v archeologické expozici Muzea Hluk. Jmenovaný pracovník ArÚ AV ČR Brno navštívil hlucké muzeum a zjistil, že vystavené sekery pocházejí z katastrofu obce Hluk. Dvě z nich byly zapůjčeny ze sbírek Slováckého muzea a jsou odborné veřejnosti známy. Třetí je sbírkovým předmětem tamního muzea a je ze záchranného archeologického výzkumu, provedeného v r. 1990 pod vedením Kamila Dufka (amatérského archeologa bydličího v Hluku). Jelikož se jedná o dosud neznámý nález, bylo dohodnuto, že bude zveřejněn na stránkách odborného časopisu.

Nálezová situace

Ve výkopu jámy posklizňové linky našel v květnu roku 1990 Antonín Huspenina zlomky keramiky a kusy mazanice. Nález ohlásil K. Dufkovi (t. č. studentu gymnázia), který na lokalitě provedl záchranný archeologický výzkum. Ve výkopu byl objeven zbytek pece a pod ní sídlištní vrstva obsahující zlomky keramiky z mladšího období kultury s lineární keramikou a ojediněle i ze staršího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou. Mezi zachráněnou kamennou industrií se našla silicitová sekera z pozdní doby kamenné bez doprovodného inventáře. Lokalita se nachází v trati Panský poligr na jihozápadním okraji intravilánu obce.

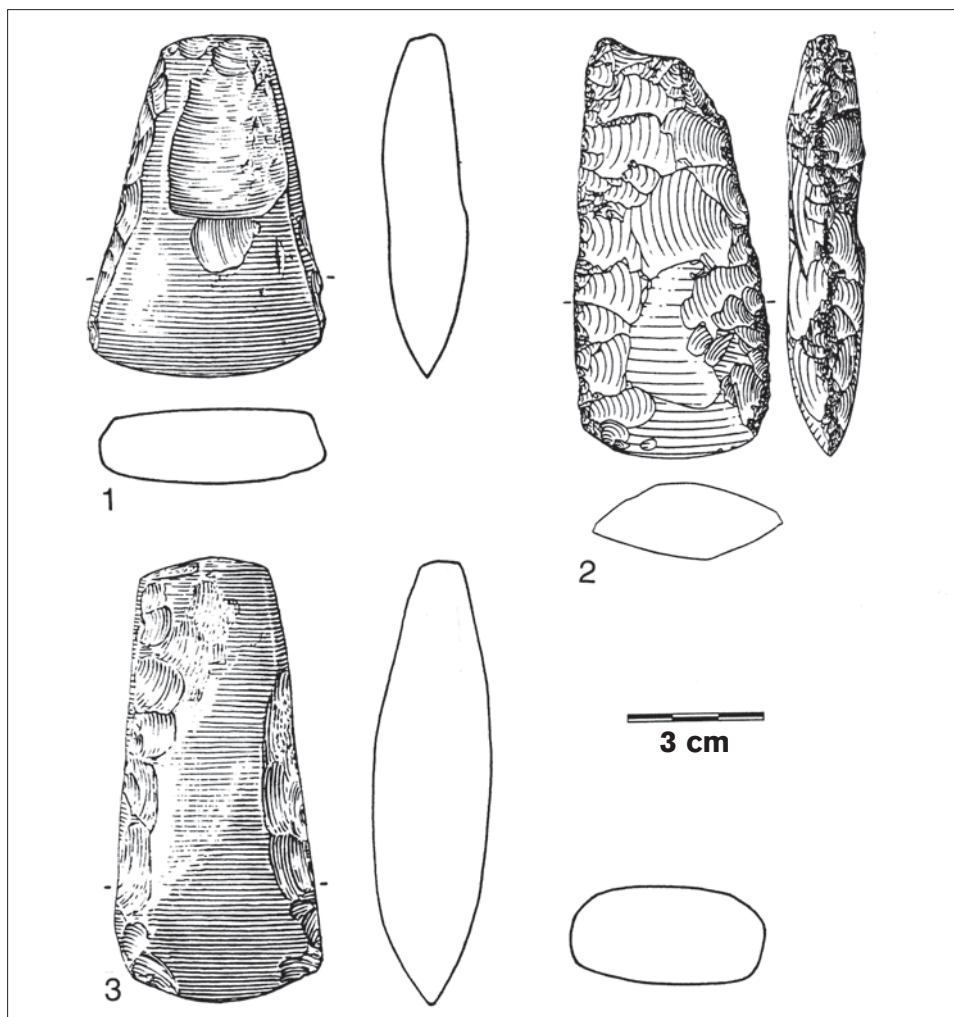
Popis předmětu

Sekera (obr. 1: 1) má v nárysu lichoběžníkovitou profilaci, tyl je konvexně kolmý s rozhraním bilaterálně oblým. Povrch předmětu je při ostří na obou stranách vyhlazen, zbytek je hrubě vyštípán. Levá boční hrana nese stopy vyštípání, na pravé při ostří jsou stopy po dvou ústěpech. Příčný profil je nepravidelný. Rozměry: délka – 76 mm, šířka tylu a ostří – 25 a 53 mm, síla – 19 mm. Artefakt je uložen v Muzeu Hluk pod katalogovým číslem S2/1990.

Petrografická analýza

Předmět byl zkoumán ve vodní imerzi pod stereomikroskopem, kde se využívá blízkosti indexu lomu světla ve vodě (1,33) s indexem lomu světla v silicitech (1,52) na rozdíl od lomu světla ve vzduchu (1,00). Nanesením vrstvičky vody na povrch předmětu nebo jeho ponořením do vody dojde totiž ke zprůhlednění silicitové hmoty, kterou je možné pak podrobně studovat.

V případě námi zkoumaného nálezu má silicit náznak vrstevnaté stavby, ve které se střídají části tmavě žluto-hnědé (10YR4/2) s namodrale šedými až 2 mm silnými šlirami

Hluk (okr. Uherské Hradiště). Silicitové sekery: 1 – trať Panský poligr; 2 – katastr obce, 3 – Pod Babí horou (Kráčínky). Kresba: B. Ludikovská.

(vykliňujícími čokovitými proužky). V těchto namodralých partiích jsou hojné dutinky s drobnými krystaly křemene až křišťálu nebo drobné acháty. Z mikrofosílií jsou zřetelné jehlice hub a úlomky mechovek. Místa jsou přítomny i nahnědlé partie s černým pigmentem. Rohovec v daném případě nejlépe odpovídá přechodnému typu mezi varietou Krumlovský les I a Krumlovský les II.

Co se týče původu použité suroviny nelze zcela vyloučit, že tento druh silicitu se může výjimečně objevit mezi rohovci štěrků ve vídeňské pánvi (tj. v okolí Uherského Hradiště, Kyjova, Mistrína, Stražovic až po státní hranici s Rakouskem), přesto při současném stavu poznání se nám jeví jako pravděpodobnější původ této suroviny z klasického zdroje v Krumlovském lese.

Chronologické zařazení předmětu

Silicitové sekery se vyskytují ve východní části střední Evropy v pozdní době kamenné (tj. v eneolitu). Na území Polska je jejich produkce spojena s nositeli kultury nálevkovitých pohárů, badenské kultury, kultury kulovitých amfor a kultury se šňurovou keramikou. Na

Moravě a v přilehlé části Horního Slezska registrujeme v současné době cca 200 těchto seker, které byly nalezeny na katastrech 140 moravkoslezských obcí. Většina pochází z povrchových sběrů. Šestnáct kusů se našlo ve výbavě hrobů kultury se šňůrovou keramikou (srov. Šebela 1999, Plate 1:5, 27:3, 31:3, 78:4, 109:1, 113:2, 119:5). Některé z nich vykazují obdobnou lichoběžníkovitou profilaci v nárysu, ale šířka tělu k ostří není cca v poměru 1:2, jak je tomu v případě nálezů z Hluku. Trapézovitě „šňůrové“ sekery mají totiž užší ostří. K obdobnému zjištění docházíme i na území Malopolska, kde v prostředí tamní kultury se šňůrovou keramikou nenacházíme ke kusu z Hluku přímé analogie (srov. Machnik 1966, 45–45, tabl. XXXIV, XLVIII).

V kultuře kulovitých amfor mají silicitové sekery vyhlazené jak ostří tak i tělo. K jejich výrobě byl využíván pruhovaný silicit typu Krzemionki, jehož primární zdroje se nacházejí ve středním Polsku. V moravsko-slezském sídelním prostoru registrujeme 21 kusů těchto seker. Od nich se hlucký nález liší použitou surovinou, ale i úpravou povrchu. Na základě této skutečnosti můžeme vyloučit jeho příslušnost ke kultuře kulovitých amfor (srov. Přichystal–Šebela 2003; titíž 2004; titíž v tisku).

Obdobně tvarované kusy, u kterých je šířka tělu k ostří v poměru 1:2, nacházíme ale v Polsku v kultuře nálevkovitých pohárů (Balcer 1983, ryc. 24:5; týž 2002, ryc. 36:a–b). Nositelé této kultury osídlili i Moravu, kde východní hranici jejich sídelního prostoru by podle současného stavu poznání měla tvořit Morava (Podborský a kol. 1993, mapa 13). I když přítomnost kultury nálevkovitých pohárů není v oblasti na východ od Moravy doložena, můžeme sekeru z Hluku s ohledem na analogie v Polsku zařadit do staršího úseku pozdní doby kamenné.

Závěr

Silicitová sekera z trati Panský poligr je v pořadí třetím kusem, který byl na katastru obce Hluk objeven. Podle profilace předmětu ji můžeme zařadit do staršího období pozdní doby kamenné. Rozšiřuje naše znalosti o tvarové variabilitě sekerovitých artefaktů na území Moravy. Nesmírně cenné je zjištění, že k její výrobě byl poprvé použit rohovec domácího původu, jehož zdroj se pravděpodobně nachází v oblasti Krumlovského lesa na jihozápad od Brna. Podle současného stavu poznání byly k výrobě těchto seker využívány převážně silicity z Polska nebo z glacienních sedimentů (Přichystal–Šebela, v tisku). Z nich byly zhotoveny zbývající dvě silicitové sekery (obr. 1:2–3) nalezené v Hluku v dřívějších letech. Na rozdíl od zveřejněného kusu vykazují odlišnou profilaci těla a lze je na základě analogií přiřadit do pozdního eneolitu ke kultuře se šňůrovou keramikou (srov. Machnik 1966, tabl. XXXIV). Závěrem můžeme konstatovat, že nalezené silicitové sekery jsou velmi cenné. Dokládají přítomnost pravěkého člověka ve starším a pozdním eneolitu jak na území Hluku, tak i na Uherskohradištsku, kde stopy osídlení obou jmenovaných kultur nejsou četné.

Poznámka

- 1 Stať vznikla s podporou grantového projektu GA AV reg. č. IAA800010705 (L. Šebela) a výzkumného záměru MSM reg. č. 0021622427 (A. Přichystal).

Literatura

- Balcer, B., 1983: *Wytwórcość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem Polski*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- 2002: *Ćmielów–Krzemionki–Świeciechów. Związki osady neolitycznej z kopalniami krzemienia*. Warszawa.
- Přichystal, A.–Šebela, L., 2003: *Silicitové sekery středopolské proveniencie na Moravě*. In: V. Hašek–R. Nekuda–J. Unger (eds.): *Ve službách archeologie IV*, Sborník k 75. narozeninám Prof. PhDr. Vladimíra Nekudy, DrSc. Brno, 152–164.

- 2004: *Silicite Axes of Central Poland Provenience in Moravia*. Acta Archaeologica Carpathica XXXIV, 5-23.
- v tisku: *Silicitové sekery na Moravě a v přilehlé části Horního Slezska z pohledu použitých surovin*. Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2007.
- Ma ch n i k, J., 1966: *Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce*. Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Podborský, V. a kol., 1993: *Pravěké dějiny Moravy*. Nová řada. Země a lid. Svazek 3. Brno.
- Šebela L., 1999: *The Corded Ware Culture in Moravia and in Adjacent Part of Silesia* (Catalogue). Fontes Archaeologiae Moravicae, Tomus XXIII. Brno.

Prof. RNDr. Antonín P ř i c h y s t a l, CSc. (n. 1950), vysokoškolský učitel působící v Ústavu geologických věd Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, se zabývá určováním surovin u hlazených a štípaných kamenných artefaktů.

PhDr. Lubomír Š e b e l a, CSc. (n. 1953), výzkumný pracovník Archeologického ústavu Akademie věd ČR v. v. i. věnující se problematice pozdní doby kamenné (eneolitu) na Moravě a v přilehlé části Horního Slezska.

Kamil D u f k a (n. 1972), amatérský vlastivědný pracovník zabývá se záchrannými archeologickými výzkumy na katastru obce Hluk.

Unique Find of Siliceous Axe from Hluk

Summary

During a rescue excavation carried out in May 1990 in the cadastral area of the locality of Hluk (Uherské Hradiště district), part *Panský poligr*, a silicite axe was found in a settlement layer related to younger Linear Pottery culture and older Moravian Painted Ware culture (Fig. 1:1). Petrographic expertise has revealed that the artifact was made of chert of the Krumlovský les type, featuring characteristics typical for variants I and II. According to our today's state of research primary deposits of rocks of this type locate in the area of the Krumlovský les range, southwest of Brno. Morphology of the artifact from Hluk, as well as analogies from Poland, points towards its affiliation with the Funnel Beaker culture. The find in question is an important contribution to our knowledge on distribution of artifacts of that type in Moravia and on raw material used for their production. For the first time utilization of chert of the Krumlovský les type has been confirmed (all siliceous axes known so-far are made of rocks from glacial sediments or from Polish silicites).

Ein unikater Fund des Silizitbeils aus Hluk

Zusammenfassung

Bei der im Mai 1990 durchgeführten Rettungsgrabung wurde auf dem Kataster der Gemeinde Hluk (Bez. Uherské Hradiště) in der Flur Panský poligr in der Siedlungsschicht mit Funden aus der jüngeren Periode der Kultur mit Linearbandkeramik und aus der älteren Stufe der Kultur mit mährischer bemalter Keramik ein Silizitbeil entdeckt (Abb. 1:1). Nach der petrographischen Bestimmung war es aus Hornstein des Typs Kromauer Wald hergestellt, und zwar aus dem Übergangstyp zwischen der Varietät I und II. Als Primärquelle dieses Rohstoffs erscheint unter dem heutigen Erkenntnisstand das Gebiet des Kromauer Waldes südwestlich von Brünn. Nach der Profilierung des Artefakts und mit Rücksicht auf Analogien aus Polen ist das Beil aus Hluk der Trichterbecherkultur (älteres Äneolitikum) zuzuschreiben. Seine Bedeutung beruht darin, dass es unsere Kenntnisse über die Formvariabilität dieser Beile in Mähren und über den verwendeten Rohstoff erweitert. Zum erstenmal wurde hier zur Herstellung von Silizitbeilen Hornstein des Typs Kromauer Wald verwendet (nach unseren Erfahrungen wurden diese Beile meistens aus Silizit aus glazigenen Sedimenten oder polnische Siliziten hergestellt).